

Results. Taking into account that the Ukrainian militia moves to its new the normatively-legal institute of the operatively-search assistance for the criminal law proceeding, the authors have proposed to consider: 1) OSA as a system object, having activity's nature; 2) its object-subject relations from point of view of communicative paradigm; 3) OSA's strategy and tactics as requiring interdisciplinary and intersystem's coordination.

As a result it allows to present the OSA's subject matter as dynamic subject-activity system on counteraction to the socially dangerous criminality, having multimodal antilaw character. The category of OSA's subject is then determined as base and integrative (during coordinated co-operation of different subjects of criminal crimes' investigations).

Authors have specified on the substantial growth of socially-psychological OSA's component for Ukrainian militia too, prospects of overdetermination of its system object in a new normatively-legal situation, transformations of OSA's methods with the social practice category' support, providing their efficiency and one of the main instruments of theoretical-methodological researches.

Conclusion. The paper is devoted to the militia influence study. Methodological operatively-search reacting assistance as life satisfaction and anticriminal activity's orientated with engagement of socially-psychological OSA's component should be provided in the situation of normatively-legal social changes in Ukrainian militia by militia's subjects.

Key words: *interdisciplinary coordination, legitimate institute, methodology, operatively-search activity (OSA) in militia, OSA's psychology, system object, subject-activity approach, Ukrainian militia (police).*

УДК 343.98 (477)

Б.А. Бурбело

ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

У статті проаналізовано проблеми розслідування слідчими корупційних злочинів. Досліджено елементи криміналістичної характеристики корупційних злочинів, особливості планування та висунення версій; типові слідчі ситуації й відповідні їм комплекси гласних та негласних слідчих (розшукових) дій; особливості тактики окремих слідчих дій; специфіку використання спеціальних знань; особливості взаємодії слідчого з іншими службами під час розслідування корупційних злочинів.

Планова організація розслідування корупційних злочинів дозволяє найбільш ефективно використати усі передбачені законом засоби й методи розкриття й попередження злочинів, допомагає у використанні науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації та дослідженні доказів, засобів та методів оперативної боротьби зі злочинами, захисті громадськості.

Ключові слова: *корупція, корупційний злочин, слідчі дії, розслідування корупційних діянь.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного суспільного розвитку та інтеграції України до загальносвітових глобалізаційних процесів однією з найбільш та найнебезпечніших загроз для нашого майбутнього є корупція та її неконтрольоване проникнення в усі сфери суспільно-політичного, соціально-економічного та правового життя нашої держави. Корупція є найбільшою хворобою політичної бюрократії сьогоднішньої епохи. Наявність корупції свідчить про неефективність влади, її недієздатність, функціональну недосконалість системоутворювальних державних та суспільних інститутів. Але це явище не є здобутком цивілізованого суспільства.

Відповідно до законодавства України корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей для одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [6]. Під час розслідування корупційних злочинів у слідчих виникають певні труднощі, оскільки ця категорія злочинів характеризується великою складністю виявлення їх ознак і процесу доказування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розроблення теоретичних досліджень із розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією, розглядалися в наукових працях таких учених, як О.В. Баулін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.І. Галаган, В.К. Гавло, О.Г. Гельманов, М.В.Даньшин, Г.Г. Зуйков, Н.І. Клименко, В.М. Карагодін, Г.В. Костилова, Н.В. Кручиніна, А.М. Кустов, В.П. Лавров, В.К. Лисиченко, М.І. Мельник, П.В. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін.

Водночас зазначені дослідження проводилися в інших соціально-економічних та правових умовах, а використання їх результатів можливе лише через призму українських реалій та сучасного законодавства.

Формування цілей. Корупційні злочини є найскладнішими з точки зору доказування й потребують високої кваліфікації слідчого та готовності оперативно та ефективно використовувати надані повноваження.

Для досягнення цієї мети слідчим необхідно знати криміналістичну характеристику корупційних злочинів; особливості планування та висування версій; типові слідчі ситуації й відповідні їм комплекси гласних та негласних слідчих (розшукових) дій; особливості тактики окремих слідчих дій; специфіку використання спеціальних знань; особливості взаємодії слідчого з іншими службами.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична характеристика службових злочинів корупційної спрямованості є однією з найбільш важливих складових методики розслідування, оскільки має багатий інформаційний потенціал, що застосовується для формування саме теоретичної бази

версії. Ми розглядаємо криміналістичну характеристику службових злочинів корупційної спрямованості як ієрархічну, за ступенем криміналістичної значущості, систему елементів, що визначаються способом та механізмом їх вчинення, характером суб'єктів указаної діяльності, сферою та особливостями основної службової діяльності, у якій задіяні особи, які вчинили такий злочин тощо. До елементів внутрішньої структури службових злочинів відносимо: особу злочинця службових злочинів; мету, мотиви скоєння злочину з перевагою корупційних інтересів; наявність і порушення системи законодавчих актів та інших правових норм, що визначають повноваження і функції службових осіб; обстановку вчинення злочину, куди, окрім часу, місця та інших факторів злочину, входить і специфіка службового середовища; механізм учинення злочину.

До комплексу дій злочинів, що утворює спосіб учинення злочину, входять дії злочинців з підготовки, вчинення й приховування корупційного злочину, направлені на досягнення злочинного результату. Також до вчинення цих дій, зазвичай, входить керування корупційними зв'язками з іншими учасниками злочинів, розроблення спільного плану дій корупціонерів, підготовки й прийняття відповідних актів, складання інших документів для створення умов, що сприятимуть учиненню злочинів і комплекс заходів з можливої прогидії правоохоронним органам, зокрема, змова, підкуп інших співробітників правоохоронних і контролюючих органів [4, с. 35].

Загальним способом учинення всіх корупційних злочинів є зловживання наданими повноваженнями. До групових способів учинення таких злочинів віднесено: незаконні дії з майном, що перебуває у віданні або на яке розповсюджується вплив суб'єкта корупції, отримання незаконної вигоди ним чи його близькими особами, не пов'язане з розкраданням майна, службове підроблення, інші види зловживання владою та службовим становищем.

На нашу думку, до головних способів приховування злочинів, пов'язаних із корупцією, відноситься фальсифікація обліку й звітності; унесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; шкідливі переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування. Крім того, усунувано, що такий корупційний злочин як службове підроблення є способом приховування інших злочинів у сфері службової діяльності, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, хабарництва тощо.

Здебільшого особи, які вчиняють корупційні злочини, мають досить добру загальну й спеціальну освіту, добре знають технологію виробництва, облік і звітність. Вони наділені правом розпоряджатися цінностями, виготовляти відповідні документи, уміють контактувати з людьми, які представляють для них інтерес, і завойовувати їхню довіру. Комунікати-

вність та організаторські здібності мають особливе значення при підготовці, здійсненні й приховуванні злочину.

Під слідами службових злочинів корупційної спрямованості розуміємо результати їх відображення на різноманітних елементах навколишнього світу, у якому така злочинна діяльність відбувається. Особливостями розслідування є те, що злочинна діяльність має досить низький відсоток її відображення очевидцями. Часто очевидцями стають колеги службової особи, які в силу корпоративних причин не завжди стають надійними джерелами отримання інформації, а навпаки, здійснюють протидію розслідуванню. Як носії слідів найбільше значення мають різноманітні документи, виконані під час здійснення певних дій корупційного характеру. Облік динаміки процесу утворення слідів злочину залежить від застосування конкретного способу, дозволяє правильно вибрати момент припинення виявленого розкриття й спрогнозувати, де й у якій формі можна виявити його сліди.

Зважаючи на те, що розслідування корупційних злочинів є складним і значимим за обсягом процесом, слідчому необхідно враховувати всі слідчі ситуації, які можуть виникати й безпосередньо використовувати всі свої набуті теоретичні знання та практичний досвід.

Планова організація розслідування корупційних злочинів дозволяє найбільш ефективно використати всі передбачені законом засоби й методи розкриття й попередження злочинів, допомагає у використанні науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації та дослідження доказів, засобів та методів оперативної боротьби зі злочинами, захисті громадськості. За допомогою планування досягається вміле поєднання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, координація діяльності між різними відомствами та службами по конкретному кримінальному провадженні [5, с. 18].

При плануванні розслідування злочинів зазначеної категорії, необхідно враховувати, що переважну їх кількість становлять посадові або корисливі злочини у сфері економіки, пов'язані з виконанням винними особами службових обов'язків.

Більшість таких корупційних злочинів залишаються латентними, що пояснюється зростанням «професіоналізму» злочинців, недосконалістю законодавства, тісними контактами осіб, які володіють значними грошовими сумами, здобутими злочинним шляхом, з державними службовцями. Такі злочини носять організований характер, який, зазвичай, виключає відкриті конфлікти між їх учасниками, що сприяє приховуванню їх злочинної діяльності.

Усі службові злочини корупційної спрямованості об'єднує подібність в основних, принципових рисах механізму підготовки, учинення, приховування й відображення злочинної діяльності; подібність типових носіїв та джерел слідчої інформації [3, с. 30]. Тому на початковому етапі розслідування кри-

мінального провадження слідчий повинен діяти швидко, встигнути виявити й зібрати максимальну кількість доказів, які в іншому випадку можуть зникнути або бути знищеними, спрямувати зусилля на розкриття злочинів «по гарячих слідах», установлення й затримання винних, забезпечити можливість відшкодування збитків, заподіяних злочином [2, с. 101].

На нашу думку, при виявленні ознак злочину, пов'язаного з корупцією, слідчому необхідно проводити нижчезазначені слідчі дії.

1. Огляд місця події, речей і документів; огляд службового приміщення організації, установи, де працює підозрюваний; огляд його житла чи іншого володіння; та інших місць, наприклад, місця зустрічі фігурантів злочину поза межами службових приміщень (громадські місця, кафе тощо), автомобілі, місця відпочинку. Особливого значення набуває якісне проведення огляду документів, що стосуються діяльності підозрюваного та його оточення. Для вирішення цих питань слідчому доцільно запросити для участі в огляді фахівців, зокрема з бухгалтерського обліку. Усі вилучені речі й документи підлягають негайному огляду й опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду.

2. Обшук за місцем роботи, проживання, в інших місцях перебування підозрюваного та його співників для виявлення документів та предметів, які викривають його протиправну діяльність.

3. Допити свідків, потерпілих, підозрюваного та його співучасників.

4. Призначення експертиз (судово-економічної, судово-товарознавчої, технічної експертизи документів, почеркознавчої, авторознавчої, фоноскопичної та інших спеціалізованих експертиз) [1, с. 8].

До основних завдань, які вирішуються слідчим на подальшому етапі розслідування корупційних злочинів, слід віднести: 1) формування системи доказів щодо обвинувачення особи у вчиненні злочину (установлення злочинної діяльності особи в повному обсязі); 2) установлення всіх співучасників та причетних до вчинення злочину; 3) установлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і прийняття заходів щодо їх усунення; 4) забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином.

Установлення всіх співучасників злочину впливає на об'єктивність і повноту розслідування події злочину. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування корупційних злочинів визначаються позицією, що займає підозрюваний на досудовому слідстві: а) він визнає себе винним повністю; б) він визнає себе винним частково; в) він не визнає себе винним у вчиненні злочину. Тому завданням слідчого є збір даних, які характеризують особу підозрюваного. Їхній аналіз дозволить слідчому обрати правильну тактику поведінки з підозрюваним, з'ясувати причини вчинення злочину тощо.

Під формуванням системи доказів з обвинувачення особи у вчиненні злочину необхідно розуміти процес накопичення слідчим під час розслідування події злочину достовірної й повної інформації, яка свідчить

про те, що саме підозрювана особа вчинила злочин. І таке твердження, з огляду на зібрані у справі докази, не викликає сумнівів.

Висновки. Уважаємо, що узагальнення інформації щодо типових способів учинення злочину та притаманних їм слідів, місця та обстановки вчинення злочину, характеристики особи злочинця, дотримання слідчими процесуальної процедури при виявленні, фіксації та розслідуванні злочинів, пов'язаних із корупцією, спрямовують на збирання, фіксацію та дослідження доказової інформації, яка в подальшому дозволить установити вину підозрюваного, обставини вчинення корупційного злочину, забезпечить швидке, повне, всебічне та об'єктивне розслідування всіх епізодів злочинної діяльності корупціонера.

Використані джерела:

1. Галаган В. І. Слідчі дії: проблеми визначення / В. І. Галаган // Часопис Національного університету «Острозька академія». – 2010. – № 1. – С. 1–10. – (Серія «Право»).
2. Кимлик Н. В. Початковий етап розслідування корупційних злочинів / Н. В. Кимлик, М. О. Волкова // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 року) : [у 2-х частинах.]. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – Ч.2. –С. 100–102.
3. Букаев Н. М. Особенности методики расследования должностных преступлений коррупционной направленности : [монография] / Н. М. Букаев, В. В. Крюков. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 176 с.
4. Коваль А. В. Основные сферы проявления коррупционных отношений в Вооруженных силах / А. В. Коваль // Криминалистическое обеспечение расследования преступлений коррупционной и экономической направленности : материалы 52-х криминалистических чтений : Ч. 1. – М. : Акад. Управления МВД РФ, 2011. – С. 35–37.
5. Коновалов Е. Ф. Розыскная деятельность следователя: учебно-практическое пособие / Е. Ф. Коновалов. – М., 1973. – 57с.
6. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
7. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: науково-практичний посібник / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель. – Х. : Харків юрид., 2013. – 220 с.

Бурбело Б.А. Основы методики расследования преступлений, связанных с коррупцией

В статье проанализированы проблемы расследования следователями коррупционных преступлений. Исследованы элементы криминалистической характеристики коррупционных преступлений, особенности планирования и

выдвижения версий; типичные следственные ситуации и соответствующие им комплексы гласных и негласных следственных (розыскных) действий; особенности тактики отдельных следственных действий; специфику использования специальных знаний; особенности взаимодействия следователя с другими службами при расследовании коррупционных преступлений.

Плановая организация расследования коррупционных преступлений позволяет наиболее эффективно использовать все предусмотренные законом средства и методы раскрытия и предупреждения преступлений, помогает в использовании научно-технических средств и методов обнаружения, фиксации и исследования доказательств, средств и методов оперативной борьбы с преступлениями, помощи общественности.

Ключевые слова: *коррупция, коррупционное преступление, следственные действия, расследование коррупционных деяний.*

Burbelo B. A. Basic methods of investigation of crimes related to corruption

The article analyzes the problem of corruption crimes investigation. There were studied the main elements of the corruption crimes criminalistics characteristic: the features of planning and nominating versions; the typical situations of investigation and corresponding them systems detective acts; the tactic's features of the specific inquisitional acts; the habitudes of using various specialists; investigator's interaction with other services during the corruption crimes investigation.

The planned corruption crime organization in the investigation help to use all the means, which are provided by law, more effectively. It also allows to use scientific and technological instrumentations and methods to educe, research and identify evidence; also to prevent crimes and help the public. Therefore, the initial investigation stage of criminal proceedings investigator must act quickly to have time to identify and collect the maximum amount of evidence that might otherwise be destroyed or disappear, make efforts to solve crimes «hot pursuit», installation and arrest the perpetrators, provide for compensation caused offense. The main tasks to be solved by the investigator to stage further investigation of corruption offenses include: 1) formation of argument on charges of committing a crime the person (the person establishing criminal activities in full); 2) the establishment and all partners involved in the offense; 3) establish the causes and conditions that contributed to the commission of a crime and taking measures to address them; 4) providing for damages caused by crime.

Synthesis information about typical ways of committing crime and inherent traces, places and circumstances of the offense, offender characteristics, compliance with procedural investigative procedures in identifying, recording and investigation of crimes related to corruption, pointing to the collection, recording and investigation of evidence-based information which subsequently will establish the guilt of the suspect, the circumstances of the crime of corruption, ensure rapid, complete, thorough and objective investigation.

Key words: *corruption, corruption crime investigations, investigation of corruption.*